БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ . ACADEMIE BULGARE DES SCIENCES
РОДОПСКИ СБОРНИК, IV . RECUELI DU RHODOPE. IV
София, 1976 . Sofia, 1976

ДОКУМЕНТИ ПО ВЪЗНИКВАНЕТО НА ДРУЖБИТЕ „РОДИНА“

Александър Карамaнджуков

Един важен етап от процеса на националното самосъзнаване на родопските българи с мохамеданска вяра е свързан с дейността на културно-просветните дружби „Родина“. Първата дружба се основава през 1937 г. в Смолян, а след това родински дружби се създават в около тридесет родопски селища. Пряко или косвено те обединяват няколко хиляди родопски българи с мохамеданска вяра и се превръщат в едно многочислено ядро, носител на нещо ново и прогресивно в живота на родопските българи мохамедани. Дружбите развиват широка културно-просветна дейност и допринасят за подобряване на бита, за повишаване на културата и за укрепване на народностното съзнание на българите с мохамеданска вяра. Основен мотив в тяхната пропагандно-просветна дейност е последователното разграничаване на религия и народност, разобличаване на средновековното идентифициране на мюсюлманската вяра с турската народност.

В епохата на Българското възраждане, когато се формира и укрепва българската буржоазна нация, поради хегемонията на православието в нашето национално движение и поради причини, коренящи се в господствуващия религиозен мироглед сред самите българи мохамедани, последните изостават от процеса на консолидиране на българската нация. Задачата за изместване на ограничения религиозно-общностен мироглед от народностното съзнание остава да се решава по-късно. Тя трябваше непременно да се реши, за да се завърши консолидацията на българската нация. Дружбите „Родина“ разгръщат дейността си именно в тази насока, разбира се, със средствата и методите, достъпни на нейните основатели. Като червена нишка в тази дейност минава призивът за единство на българите независимо от религиозните им вярвания. Тяхната пропаганда беше далеч от атеизма, не целеше християнизация на мохамеданите българи. Тя поставяше народностната връзка далеч над религиозната и поради това се ползуваше с подкрепата на родопската общественост и на родопските културно-просветни организации в София, Пловдив и Асеновград — основни центрове, където живеят изселили се от Родопите лица.

Ръководно място в дружбите „Родина“ заемат дребнобуржоазни елементи, проникнати от народностен патриотизъм представители на българомохамеданската дребна буржоазия, на младата българомохамеданска

интелигенция. Сред членовете на дружбите намират място и убедени антифашисти, борци на комунистическата партия, за нов и по-справедлив обществен ред. Член-основателят на „Родина“ Симеон (Сюлейман) Фисенски от Смолян загива като партизанин в боя при „Милеви скали“ на 4 септември 1944 г. заедно с Методи Шатаров и други видни антифашисти. След Деветосептемврийската победа родинци се включиха в борбата за запазване на териториалната цялост на нашата родина, за изграждането на социализма. Много от тях и понастоящем заемат отговорни длъжности в държавния апарат и в обществените организации.

Докато в началото ръководните дейци на „Родина“ си служат изключително с методите на убеждението, на просветно-пропагандното въздействие, то през 1942—1943 г. сред някои от тях започва да си пробива път дребнобуржоазната нетърпеливост. Опиянени от постигнатите успехи и убедени в правотата на своето дело, те търсят по-бързи успехи и започват все по-често да подменят агитацията с административно-принудителни мерки, с което се открива пътят за прилагане на насилието, за търсене на съдействието на властта или поне за осигуряване на нейното благосклонно бездействие. Този курс на някои от родинските дейци отдалечава и изолира дружбите от демократичното и антифашистко движение. „Родина“ започва да придобива официозен характер. Това пък дава основание на антифашистките сили да насочат своята борба и срещу „Родина“. Породеното в тази борба напрежение довежда някои антифашисти до цялостно отричане на дейността на дружбите вместо изолиране и обезвредяване на онези родински дейци, които отклоняват дружбите от техния самодеен национално-просветителски път и откриват пътя за вмешателство на органите на фашистката държава в тяхната дейност.

Съществуват явно отрицателни страни в дейността на някои от родинските ръководители. При съществуващата тогава монархо-фашистка диктатура и буржоазно-патриотичните елементи в ръководството на „Родина“ е трябвало да включват в своите издания ритуалните фрази за царя и отечеството. Впрочем организацията не си е и поставяла антифашистки или антимонархически цели. Тя има облика на масова организация от типа на Червения кръст, въздържателните дружества и пр., за чиито ръководства се води упорита борба между официалната власт и антифашистките сили в страната.

Слабостите в дейността на дружбите и отделните ръководители не дават основание да оставим на забвението цялата националнопросветителска дейност на родинското движение, възрожденското съдържание в тяхната работа. Защото недовършените задачи на възрожденската буржоазнодемократична национална революция останаха в наследство на социалистическата революция и се изправиха за решаване пред нея.

За съжаление досега нямаме едно що-годе цялостно изследване на историята на родинското движение. За да се подпомогнат издирванията в тази насока, тук се предлагат някои документи около възникването на дружба „Родина“. От тях се виждат противоречията около нейното създаване, настроенията и идеите, които вдигат младежите българи с мохамеданска вяра на борба за народностно осъзнаване. Документите очертават голямата

роля, която играят в родинското движение Ариф Бейски (Камен Боляров), Петър Маринов и други видни дейци на „Родина".

Документите са издирени от архива на Христо Иванов Караманджуков, съхраняван в Народната библиотека „Кирил и Методий". През онези години той е учител в III мъжка гимназия в София и редактор на сп. „Родопа". До него са отправени писма и молби да популяризира на страниците на списанието проявите на възрожденското движение в Родопите. Сам той е убеден привърженик на идеите, залегнали в основата на родинското движение, оценява високо неговото културно-национално значение, съветва и подтиква родинци в тяхната борба за националното осъзнаване на българите с мохамеданска вяра.

Несъмнено ръководните дейци на родинското движение са далеч от марксизма, от работническото и комунистическото движение. Поставените от тях цели не излизат извън рамките на буржоазнодемократичното реформаторство и народностния патриотизъм. Но нерешените национални проблеми винаги са били пречка за разгръщането на класовата борба. Решавайки тези задачи, родинското движение обективно открива пътя за издигане на борбите на трудещите се българи с мохаменданска вяра на повисок етап, за отскубване от хегемонията на националната буржоазия.

Редакцията на „Родопски сборник" дава място на тези документи за началната история на „Родина", ръководейки се от намерението да постави началото на едно обективно изследване на цялата история на родинското движение.

Документите са издирени и обработени от Александър Караманджуков, правописът е осъвременен.

От редакцията

Писмо на Петър Анастасов Маринов до Христо Караманджуков за участие на българомохамеданска битова певческа група във вечеринка в Смолян.

1937 януари 16

Др. г. Караманджуков,

От значение ще е мисля, ако се съобщи в „Родопа", че в гр. Смолян за пръв път излязоха на сцената българомохамедани. Това беше на една вечеринка на 13 того срещу Василовден. По инициативата на лесничея Тотев[1] тогава се устрои музикална вечер в народен дух,[2] хорът изпя няколко песни, военната музика също, а между се вмъкна един номер, когато 10—12 местни певци българомохамедани в народното си облекло и в съпровод със саз (техен музикален инструмент) изпяха една жална провлачена песен,

[1] Данаил Тотев, лесничей през 1937 г. в Смолян, любител музикант, диригент на самодеен хор и организатор на музикални прояви.
[2] Битова вечер с програма из народния фолклор.

без никакво стестнение и изкуственост, така както ги е майка родила. Публиката бе във възторг, ръкоплясканията не стихнаха, докато не излязоха на бис; втори път се явиха и изпяха друга по-весела и ускорена песен, поръсена с малко[3] хумор.

Това е пръв случай смоленски българомохамедани да изнесат номер на сцена.

Друго особено няма. За юбилея на Мавров[4] ти пратих отделна информация, която сигур вече си получил

Със сърд. поздрав Петър Ан. Маринов[5].

Петлешков[6] е съгласен да издаде окръжно и препоръча „Родопа" на бълг. мох[амедански] училища, но трябва ти да поискаш това с една отворена картичка.

Същи[7]

НБКМ, БИА, ф. 284.

2

Писмо от Петър Ан. Маринов до Христо Караманджуков. За устройване на битова българомохамеданска вечеринка. Сведения за настроението и държането на младите и на реакционно настроените стари българомохамедани, за отношението на някои местни ръководители и др. към почина на младите българомохамедани и пр.

1937 февруари 9

Др. г. Караманджуков,

Набраха се много работи за писане, та се чудя отгде да захвана. Найнапред да ти съобщя новината оттук, която по мое разбиране е голямо събитие. Българомохамеданите в Смолян готвят да изнесат своя битова вече-

[3] Думата „малко" е зачеркната.

[4] Протоиерей Димитър Вълчев Мавров, роден на 26. X. 1856 г. в Райково (сега кв. Райково на Смолян). От 1. XI. 1892 до 31. VIII. 1900 г. учител в Устово и Райково; свещеник в с. Преслав, Първомайско, до 1921 г. и след това в Райково до 1932. г. Участник в националноосвободителното движение в Ахъчелебийско и лежал в Одринския затвор. Чествуване 80 г. от рождението му и 50-годишна обществена дейност като учител и свещеник.

[5] Петър Анастасов Маринов, родопски общественик и писател, роден в с. Проглед, Смолянски окръг, през 1903 г. От 1932—1944 г. на служба в Архиерейското наместничество в Смолян. Сътрудничил със Ст. Н. Шишков и други родопски дейци за културно издигане и народностно осъзнаване на българите с мохамеданска вяра. От учредяването на българомохамеданската културно-просветна дружба „Родина" до края на съществуването ѝ е неин секретар.

[6] Иван Петлешков, адвокат. На 12. I. 1931 г. е избран за член на комисията за осъзнаване в национално отношение на българите мохамедани, образувана при читалище „Христо Ботев" в Смолян, с председател Наум Главинчев. За известно време до пролетта на 1937 г. заемал длъжност околийски управител на Смолянска околия.

[7] Писмото на пощенска картичка — пощенско клеймо Т. П. станция Смолян 16. I. 1937 г. Добавката е с молив.

ринка. Възторгът и въодушевлението е голямо. Работата е предприета от десетина ентусиазирани младежи, повечето минали през казармата. По организиране на работата не срещат непреодолими пречки. Отнесоха се и до мене за съдействие и аз при всичката ми претрупаност с работа не намерих за нужно да им откажа и доколкото мога, ще им помогна. Това е първо по рода си събитие, та смятам, че народностен дълг е да им помага кой с каквото може. Те са в началото на своето възраждане и е много важен моментът, как ще се отнесем ние християните към тях. Но да ти разправя предпоставката за всичко. С Тотев сме съседи. Когато той организираше музикалната вечер, говорихме и му напомних да се вмъкне народна песен от българомохамедани. Той веднага нареди, избраха се добри певци, репетираха пред нас и изнесоха номера си великолепно, както ти писах вече. По време на вечеринката се разхождахме с някои от певците по салона. Похвалих някои, че хубаво пели, и им подхвърлих идеята, че добре ще е да изнесат и своя вечеринка. „Ето ви балкон, казах, може да си доведете и жените, та съвсем отделно да видят и те представление.“ Никак не съм предполагал какво ще излезе от тия думи. Те обаче се уговаряли, обмисляли и един ден дойдоха при мене една група под водителството на Бейски[8] (младия) и ме молят да им помогна да дадат чисто битова българомохамеданска вечеринка. Аз се зачудих и отначало не вярвах, обаче накрай се убедих, че наистина са решили, и затова обещах да им помогна от страна на материали. Те даже бяха решили да им преведа на местен техен диалект някоя комедия от типа на „Недоразумение“[9], но се явиха много неудобства. Прерових моите книги и намерих един разказ от Дечев,[10] който ми послужи за сюжет. Седнах и за 4 дни им приготвих битова пиеса в 5 действия със само мъжки роли, която озаглавих „Селска управия“. Дадох им я и веднага я разграбиха за учене, преписаха я на пишеща машина на много екземпляри и едва ли не се скарали кой коя роля да вземе. Дадох я и на цензура. Сега правим вече 4—5 репетиции и виждам у тях има доста даровити момчета. При по-високо образование те биха били великолепни граждани. Сега сме във фазата още на подготовката. Какво ще излезе на края, не мога да кажа. Но въодушевлението е голямо. Болшинството женени младежи смятат да доведат и жените си, а така също и някои по-възрастни. Тоя акт на пробуждане и приспособяване към модерния живот и новото време обаче, изглежда, че не се одобрява от старците около мюфтията. Открито нищо не казват, но по лицата им се чете уплаха, че скоро ще изгубят своето словесно в името на някакви си

[8] Ариф Юсеинов Бейски (Камен Боляров). Син на смолянския търговец Юсеин Адемов Бейски. Буден и решителен младеж със силно българско чувство, което проявил особено след завръщането си от военна служба в артилерията в Пловдив. Около него се групират младите българи с мохамеданска вяра в Смолян. Той е първият председател на българомохамеданската дружба „Родина“ в Смолян, за подема и постиженията на която има голям принос.

[9] „Недоразумение“ — едноактна комедийка от А. Вердела.

[10] Васил Дечев, роден в Чепеларе на 15. VI. 1866 г. Виден родопски общественик, изследвач и книжовник. През 1895 г. издава в. „Родопски новини“; известно време съредактор със Стою Шишков на сп. „Родопски напредък“. През 1921 г. заедно с Христо Караманджуков издават сп. „Родопски глас“. Автор е на много статии и разкази. Най-големите и с особена научна стойност негови трудове са: „Родопското скотовъдство“, печатан в „Сборник за народни умотворения“, т. XIX, издание на Академията на науките, и книгата му „Миналото на Чепеларе“, 1929.

ориенталски идеали стадо. Ха, и друго: по време на муз. вечеринка се хванах и аз на хоро. След малко от никого неподготвен и неканен един българомохамеданин дойде та се хвана при мене и се замъчи наред с нас да тропа „народно“ хоро. Силно впечатление направи това на публиката и от всички страни го обсипаха с похвали. Игра доста, па се засрами и пусна. Пиша ти тия подробности, защото чувствувам нужда да побеседвам с някого, който има присърце българомохамеданския проблем, а тук в Смолян, да си кажа право, няма такъв човек, който с отворено сърце да заляга за тяхното привличане към нас, та камо ли да помогне за тяхното народностно свестяване. За съжаление може да се каже, че мнозина, даже и служебни лица, се отнасят с голяма антипатия към тях и едва ли не пречат, пускат лоши думи, които ги дразнят и предизвикват. И може да се каже, че за тъй усложнения така наречен българомохамедански въпрос много повече са виновни местните българи със своите лоши чувства и отношения към помаците, като ги смятат, че те им са дадени от съдбата за говедари, дървари и прости измекяри, с които могат да си играят, както си искат. Но, както вече споменах, българомохамеданите днес са в зародиша на своето народностно възраждане и моментът е много важен как ще се поставим ние към тях. Много добре ще е, ако някои от нашите големци в Пловдив или София, както ти например или други някои, биха се намерили в Смолян по случай тяхната вечеринка. Може да им се кажат няколко ободрителни и насърчителни думи. А за младите историята с тяхното потурчване е вече ясна и не търпи никакъв спор или заблуждение, както у бащите им. Важното е, че и местният първенец Юк. Бейски[11] е начело на това културно възбуждение. Но всеки случай по всичко допълнително ще ти пиша, а след вечеринката ще изпратя и снимки с подробни информации. Тя ще се състои към края на тоя месец. Между „артистите“ слушам, че се лансира идея да се основе културно-просветно дружество, за устройване четения и разменяне мисли по културни въпроси, да се получават и четат вестници и списания. Интересуват се също за техните събратя бошнаците и пр. Всеки случай времето на панислямското увлечение на техните бащи и деди се е вече изпарило и младежта почва да живее със съвсем други идеали — да се приспособяват и те към новите условия наред със своите еднокръвни братя християните.

Сега друго: Получих бр. 2 от „Родопа“. А бе много печатни грешки забелязах в моя пасаж. Коректорът тоя път не е изпълнил работата си, както трябва. То е станало вече, но гледай в бъдеще да не се допуща това. Речникът на Стайко[12] е много добър.

Трето: Не мога да си спомня какво съм ти писал за Табаков.[13] Всеки случай забелязвах у него известно „суганисане“ по отношение на тебе, та затова, понеже аз те ангажирах и причинявах грижи, се боях да не ме някак осрамоти, в смисъл да не ти се отблагодари за труда, разбира се,

[11] Юсеин (Хюсеин) Адемов Бейски (Асен Боляров). Един от големите търговци, в Смолян. Предприемчив и културен, със значително влияние сред населението. Поддръжник на идеята за народностно осъзнаване и културно издигане на българите с мохамеданска вяра. Подпомага и насърчава родинското възрожденско движение.

[12] Стайко К. Кабасанов от с. Момчиловци, Смолянски окръг, Тогава учител. По-късно доцент по диалектология в Софийския университет. В сп. „Родопа“ в бр. 1—10/1933 г. е поместен изготвеният от него „Родопски речник“.

[13] Христо Ф. Табаков, учител от Смолян.

словом, а не инак. Доколкото си спомням, не съм правил намек за нещо друго освен това. Не съм го даже питал дали ти е благодарил или не. Но това настрана. То е свършен въпрос.

Четвърто: Юбилеят на о. Мавров стана. Дойде ми на ум да ти пратя снимка, но такава нямаше, понеже комитетът бил взел най-хубавите му снимки и ги беше пратил в Пловдив за клиширане. В самия ден на празненството се направиха снимки, но излезли крайно несполучливи. Тия пък от Пловдив са още невърнати, та затова не пратих. Малко е зацапан тоя в „Родопа“, но там отецът е най-изразителен. Добре си направил, че не си вместил дописката, за да не се повтаря едно и също нещо в две родопски издания. Книгата по юбилея е излязла. Моето впечатление е, че от страна на печат, външност и подредба на материалите съвсем не е издържана. Много печатни грешки, зацапани клишета и неуместно турени, и особен формат. Личи голям „аджимилък“ на комитета. Аз всеки случай нищо общо нямам по издаването ѝ, дадох им само моята работа, и по-нататък какво са правили, сами си знаят. Слушам имали неприятности със статията на Ив. п. Николов,[14] искали да я коригират и пр., но не съм виждал скоро никого, та не знам какво стана. Тия дни сигур ще ти я пратят или аз ще искам и ще ти я пратя.

Пето. За названието „А х ъ ч е л е б и й с к а о к о л и я“[15]. Още миналата година, когато попаднах на тоя документ,[16] си помислих да нема някакво заблуждение и си зададох за цел да попроуча и го съпоставя с други събития. Няколко пъти го виждах, четохме го у Агушовци,[17] четохме и други стари оригинални документи, един от 1575 г., почти разложен от времето, сравнявахме с историята и биографията на Ахъ Челеби в един турски исторически речник, подобно на енциклопедията, и в край излязох с убеждение, че и да има някоя грешка в преписването, но в общото си съдържание е верен. Тозбурун според стария документ е заселено през първата половина на XVI в., или по-право между 1450 до 1550 г., и първите заселници били новомохамедани от завзетите селища Смилян, Арда и др., понеже след потурчването обезателно трябвало да изменят местожителството си. Там с течение на много години се стичали нови мохамедани и селото им в 1575 г. било доста голямо,[18] та има ферман, с който се определят границите на землището. Тоя е най-старият документ у Агушеви, понеже

[14] Иван п. Николов, роден в с. Момчиловци, географ. По онова време директор на гимназията в с. Райково.

[15] Така е наричана Смолянската (Пашмаклийска) околия в турско време и непосредствено след Балканската война. Обхващала селищата в Петковска община, а също и тези южно от Смолянска околия, сега в Гърция: Козлуджа, Вълкандере, Пашевик, Демерджик, Мустафчево, Кетенлик, Малко и Голямо Месегун, Айваджик, Змис и Гьокчебунар.

[16] Става дума за препис от султански ферман, с който обширни райони от Средна Родопа били подарени от султана на лекаря му АхъЧелеби. Публикуван от П. Маринов: „Документи от XVI в. — името Ахъ-челеби“, сп. „Родина“, кн. 9, 1937 г.

[17] Агушевци — българомохамедански първенци от с. Могилица (Тозбурун), Смолянски окръг. Потомци на стар феодален род, най-едри поземлени собственици в Средна Родопа, владетели на „планини“, гори, пасища и градини, консерватори, поддръжници на стария порядък.

[18] С. Могилица, Смолянски окръг. Сведенията, че селото било заселено от помохамеданчени българи, е невярно. Българи християни в селото има до края на XVIII в. Вж. „Родопски сборник“, т. III, статията на Цв. Стойкова.

ферманът за Ахъчелеби е препис. А по дата на издаване тоя ферман е найстарият. Той се е съхранявал в металическа кутия в джамията в Муставчово,[19] дето му направили специална ракла, понеже отначало на посветяване околията управлението ѝ било там. Сетне се преместило в Смилян, Вълчево, Пашмаклъ[20] и др. Смятам и съм уверен, че няма никакъв риск, за да изпадне в несериозност „Родопа", ако го поместим. В обясненията към него, мисля, че съм дал неговото минало и история. Може да го покорегираш стилово и му дай място, както намериш за добре. Същата материя ще третирам по-подробно в Красногор,[21] но то ще е сигур след 2 години, понеже, гледам, много по-малък пасаж поместват там. Тия мои исторически сведения или по-право монография на Смолянско обемат около 30 коли, та публикуването им ще продължи сигур 5 години. Правим отпечатъци при разредени редове и на хубава хартия. Дадох я тук в Красногор, за да имам възможност сам да правя коректури и допълнения. Вестникът служи като последна коректура, там нанасям разни поправки, цитирам под черта съчинения и пр. и след това се печатат колите.

Друго няма какво да ти пиша. Сигур та̀ отегчих с дългото си писмо. Но прощавай. Поздрави нарочно Ариф Садъков. Нека ми се пообади, ако желае. Гледам, че е студент, но в кой факултет, не зная. Интересни са неговите мисли по гостуването на българските мохамедани в Сърбия. По тия работи и въобще по изнесените работи в „българомохамеданската страница" на Родопа някой път ще занимавам тукашните младежи.

Сърдечен поздрав на всички ви и приятелите в София.

Петър А. Маринов

НБКМ, БИА, фонд 284.

3

Писмо от Петър Ан. Маринов до Христо Караманджуков[22]. Българомохамеданската вечеринка се състояла. Жените били на балкона. Посещение невиждано. Програмата изпълнена много сполучливо. Шарено хоро на българи християни и мохамедани. Желание да се повтори вечеринката. Поведението на местните патриотари. Иска се образец за устав на културна дружба в Смолян. Скръб по случай смъртта на Тома Садукей и др.

---

[19] Българомохамеданско село на около 10—12 км северно от Ксанти, край шосето Смолян — Ксанти. Селото е на гръцка територия.

[20] Смолян.

[21] „Красногор" — двуседмичен буржоазно-либерален лист за култура, просвета и стопански живот, излизал в Смолян от 10. XII. 1931 г. до 1944 г. под редакцията на Коста Хараламбов от същия град.

[22] През февруари 1937 г. Христо Караманджуков, дотогава учител в III соф. мъжка гимназия, е назначен за главен инструктор I ст. и завеждащ учителските институти и педагогически училища при М-вото на народното просвещение.

1 март 1937

Др. г. Карамянджуков,

1. Много бях зает по вечеринката, та просто нямах време да ти честитя своевременно новия пост. Прощавай, но макар и късно, аз най-сърдечно се радвам и ти пожелавам широка дейност за полза на народа и държавата. Смятам, че от тоя пост ще бъдеш много полезен и за Родопския край. Тукашните проблеми отсега ще имат един добър и компетентен защитник, както е било и досега, но сега тая защита ще изхожда от едно по-високо и по-авторитетно място. Нека ти е честито!

2. Българомохамеданската вечеринка се състоя. Всичко се уреждаше и мина благополучно. От няколко време тя се коментираше и очакваше като едно от „седемте чудеса“ на света. Настроението и интересът бяха много повишени. Никой от българите мохамедани не реагираше, а, напротив, такова пробуждане и въодушевление се наблюдаваше, че да се чуди човек. При една репетиция изявиха желание да се научат да играят хоро и аз се захванах за един-два часа ги учих на хоро. Някои желаеха даже и да валсуват. Старая се никак да не им давам открити идеи, а по пътя на евристичната метода, по обиколен начин им напомням това или онова, те го подемат и аз само одобрявам или не тяхното желание

3. Няколко дена преди вечеринката напечатахме покани. Ходихме една група при началника на тукашния гарнизон, поставихме го в течение на работата и го помолихме да отпусне безплатно музиката. Той, а така също и цялото офицерско съсловие, се отнесе извънредно съчувствено и с пълна симпатия отпуснаха военната музика. Като целесъобразно и за да привлечем повече стари българи мохамедани, решихме и постановихме, на тая вечеринка всички жени, наши и техни, да са отделно на балкона. На това веднага се съгласиха и офицерите, като казаха, че първо техните жени ще дадат пример. Напечатахме и програми и ги разпратихме. По повод на тях, още повече, че се известяваше, че жените ще са отделно, настроението и нетърпението за вечеринката се повиши не само между нашите, но и измежду помакините. „Артистите“ ми казаха, че се гласели да дойдат и много техни жени. Разлепихме афиши и последния ден наредихме да се бие барабан, от който впрочем нямаше нужда, понеже за тая вечеринка се говореше не само в града но и в околните села.

4. Посещението беше масово. Още се говори из града, че такова посещение в читалището не е ставало никога освен на първото му представление през 1934 г., когато стана освещаване на сградата. Прави и седнали, но салонът беше така препълнен, че не можеше да мине човек от едно място на друго. Както споменах, за целесъобразно намерихме жените да са отделно и по тоя начин да се привлекат симпатиите на по-старите помаци. Тая оригиналност даде силен ефект. На балкона взеха да се редят и жените. По едно време почнаха да идват и българомохамеданки. Най-напред дойде жената на Мемин Бейски. Наредих до полицията да следи посредством своите органи да не се носят някои наши мъже предизвикателно, „като се впулват“[23] към помакините. Въпреки всичкото стеснение и срам, но дойдоха 18 българо-

[23] Впулват — настоятелно се заглеждат.

мохамеданки. Назначили бяхме за горе само жени разпоредителки и там не биваше да влезе никакъв мъж. Българомохамеданките заеха средните ложи. Семейството на Бейски също дойде и възбуди силен възторг. Самият Бейски (старият) дава пълно съдействие. Казваше, че макар и с риск да го намразят някои от старците, но той пръв ще даде пример за това възродително дело. Казах му преди това да не се бои, че епохите така се създават и че сега е момент да застане начело на новото движение, пропусне ли го, няма да се върне вече никога. Лично аз се съмнявах малко дали щеше да доведе Бейски жените си, защото колкото и да е, но още се забелязва у него известна скритост, но това аз си го обяснявам с естествена боязън да не губи уважението си сред старите. Младежта пък е напълно готова да тръгне с нас. Стига да намерим начин безболезнен, да я поведем. Някои още се огъват около старите, но всички вече виждат, че това е необходимо изискване на новото време.

5. Речта на Ариф Бейски произведе силно впечатление. На няколко пъти го прекъснаха с ръкопляскания. И по отношение на него постъпих, както казах по-горе. Заставих го сам да си я напише,а аз само да я прегледам. Той се беше „урущисвал"[24] 2—3 дена и бе я понаредил. Аз я прегледах, поизправих, преработих и допълних, след което му я преписах на машина, за да му се чете по-лесно. Един екземпляр от тая реч ти пращам. Пращам ти също и моята, а така също и една покана, за да видиш съдържанието ѝ.

6. Литературната част мина също при голямо внимание и бурни аплодисменти от страна на публика и офицери. Никога през живота си не съм изпитвал такова чувство на мъка и състрадание, както при тия декламации. Гледам как тия дечица притежават и дарби, и способности и с какъв огън излизат и декламират, но при какви лоши условия са поставени. Особено момичетата. Едно от тях (Субашиева) е с такива интелектуални заложби, нещо даже изключително, но за съжаление ще трябва да ги считаме за мъртви, понеже, както и самото момиче казва, след 3—4 години ще го забулят и затворят и то ще е загубено. Отсега още се чудя какво да направим, за да се даде образование на това момиче, не само средно, но и висше. То би било великолепна учителка сред техните. Ще гледам да се сближим с родителите му и полека-лека да се подготвят, та като изкара прогимназия, макар и на държавни средства, да се даде образование на това момиче.

7. Пиесата се представи също много сполучливо. Слушам отзиви, че това като че не били помаци, а професионални артисти. В тая пиеса съм развил реплики, например: „да си държим старусу" и пр. с двоячка цел: хем да го харесат старите като нещо непротивно на тях, хем младите — като сатира за вечния конфликт между новото и старото. Съдържанието[25] ѝ е следното: В една община заседават няколко аги, кметът ѝ хаджи Хасан, найстарият и авторитетен селянин. Зад сцената се пеят песни и се продава „чеверме" със свойствените викания. Агите поръчват и ядат чеверме. Явяват се селяни един след друг и се оплакват, че на някого местили синорите, на другиго отсекли борики от гората, на трети сурнали момичето за невеста, на четвърти откраднали няколко брави от овцете, вземания, давания и пр.

[24] Урущисвал — упорито се е занимавал с нещо.
[25] Става дума за съдържанието на пиесата „Селска управия" (вж. док. 2). Същата пиеса е отпечатана в кн. I на сборник „Родина" 1939 г. под заглавие „Съдът на агите".

по никях[26], по стари борчове и пр. Агите пращат пъдаря „да допраска" обвиняемите, някои погаждат, а някои затварят в „подникът"[27], за да ги сторят „тербьо"[28] през нощта. Сетне във второто действие на газена ламба извикват виновниците и ги налагат по дирниците. Случайно на сцената една тояга се счупи и веднага просуфлирах, че тя става курбан и тоя виновник се отървава с малко биене. Агите се възползуват от едно крадено чеверме, наяждат се и коментират събитията и времето, как младите се „изпущили" и пр., та да си държат старото, не щат в селото им маскаралъци и пр. Излизат и идват пъдарите, та дояждат месото и говорят: — Старите да си плачат за старото, а те ще вървят с младите и пр.

8. Моята реч казах непосредствено след пиесата. Пращам ти я в препис. Там посочвам за пример сърбите мохамедани. За нея няма какво да ти пиша. Прочети я, за да имаш представа за съдържанието ѝ. По това време се получи поздравителна телеграма от Устово — Г. Попанастасов.[29] „Възторжено похвалявам добрия почин, единствено средство за напредък и добруване братята българи мохамедани, сърдечни благопожелания." Посрещна се с ръкопляскане. На другия ден получих приветствие и от подполк[овник] Попноев[30] — Пловдив, но поради закъснението не се чете. След това почна веселата част.

9. Веселата част беше едно „шарено хоро" от българохристияни и българомохамедани. „Артистите" се хванаха най-напред, па след тях и други и стана смесено хоро. Жените помакини само наблюдаваха отгоре. Накрая един помак се бил хванал с наше момче да валсува, но аз бях вън, та не го видях как играе.

10. Впечатлението на публиката за вечеринката, както слушам, е великолепно. Възторжено се приказва още по улиците и по кафенетата се повтарят някои запомнени реплики. Имаше най-малко 200 души мъже помаци — и стари, и млади. Бяха дошли даже от Райково, Смилян и др. Интересно е положение на жените помакини, които бяха дошли на вечеринката. Сега те постоянно били отрупвани от техните съвернички, които ги питали с голям интерес какво са видели в читалището. А тия щастливки не можели да се нахвалят, какво имало, кой какво играл, какво казвал и пр. Сега ще имаме пък нашенска битова вечеринка ид[ущата] неделя, та слушам, че се готвели много помакини и от тия, които вече идвали, и други, които ще дойдат на нашата вечеринка. Аз се много боях да не би с тая вечеринка да предизвикаме реакция от страна на старите помаци, но, както изглежда, пък и, както ме уверяват „артистите", такова нещо няма. Мюфтията бе болен

---

[26] Зестра.

[27] Подник — обор. В много от старите родопски къщи оборът е под помещението за живеене.

[28] Терьо (тербиьо) — буквалното значение на думата в арабския език е възпитание. В Родопа думата се употребява в смисъл на наказание.

[29] Георги Попанастасов — родопски общественик, роден в с. Петково, Смолянски окръг. По онова време живее в Устово.

[30] О. з. полковник Никола п. Ноев, роден в с. Орехово, Смолянски окръг, син на починалия през 1954 г. протоиерей Ной Ангелов — заслужил духовник и просветител и голям приятел на българите мохамедани. Никола п. Ноев по това време живее в Пловдив. В бр. 3 от 1. III. 1937 г. на сп. „Родопа" е поместен разказът му за братството между българите християни и мохамедани, озаглавен „Да не се забравя — кръвта вода не става".

и още лежи, та затова не дойде. Но на това неидване не се отдава някакво значение.

11. Въодушевлението на младите е голямо. Зародило им се е желание пак да дават вечеринка. Идват вече няколко пъти да им съобщават сюжети да им приготвя пиеса и да я научат. Казвам им обаче да не бързат. Има желание у „артистите“ да повторят вечеринката в Чепеларе,Смолян и Тозбурун, но ще видим по-нататък. Искат ми съгласието да ги водя.

12. Поведението на Бейски (стария)[31] е много назидателно. Въпреки всичко ние от него не бива да искаме чудеса. Той е човек, който все още има връзки със стари съверци, които още не могат да преболеят миналото си влечение. Но за нас е важна младежта. Тя е напълно готова.

13. Голяма вина имат нашите тук. И друг път съм ти казвал, че някои наши „величия“ не искат да се пробуждат помаците, а вечно да им служат за овчари, дървари и говедари. Помаците обаче са по-трезви и стига правилно да се поведат, те представляват един много надежден елемент и от държавно, и от народностно гледище. За съжаление обаче тукашният чиновнически кадър не е годен до голяма степен. Помаците са много чувствителни. Да му направи човек добро, помни го цял живот, но и веднъж изгубил някой доверие, той е загубен. Тук е необходимо да се изпращат най-способните, най-човечните и с най-добрите сърца служащи, чиновници, офицери, учители и пр. Българизирането и спечелване сърцата на помаците ще стане само с добро отношение. Зная конкретни факти, за които някои нашенци заслужават интерниране от тук чак на другия край на България. Бих ти казал много факти, но не намирам смисъл, понеже зная нашата действителност. Ти може да окажеш някое влияние, но само по просветното ведомство. А другите министри също имат тука свои органи, които само вреда нанасят на нашата държава. Сега се слушаше, че за съдия идвал Главинчев.[32]

14. Наши уж „патриоти“ тук, но не патриоти!, а патриотари, не престават да ги дразнят. Обиждат ги, че помаците са негодни за култура, че са само за говедари и пр., сега ги дразнят, като пущат, че това пробуждане е „кьор фишек“ и пр. Истината обаче е, че пробуждането им няма никаква външна намеса, то е дело всецяло на младите, които искат да се освободят от досегашния си гнет на назадничавост. Както ти казах, пак искат да устройват вечеринки и даже в Пловдив да идат. Времето ще докаже, че наистина младите са искрени,

15. Моето лично мнение за българизиране на помаците е такова, че това не ще стане никога с убеждение, слово, речи и пр., а по практически начин. Там, дето има прогимназии и училища, да се задължат учителите в часовете по гимнастика да ги учат на нашите хорà. Младите помаци, както слушам, имат голямо желание да играят хоро, не само в Смолян, но и в селата. Такава дейност да се предприема от учителите, ще има великолепни резултати още след 4—5 години. И сега, слушам, в едно село около Подвис

[31] Юсеин Адемов Бейски, вж. бел. 4 към док. 2.

[32] Наум Главинчев, роден в Охрид. През 1931—1932 г. съдия при Смолянския окръжен съд и член от ръководството на читалище „Христо Ботев“ в същия град. Проявил особена дейност за народностното осъзнаване на българите мохамедани, като оглавява създадената по негов почин комисия за народностно осъзнаване на българите мохамедани при споменатото читалище.

учителите имали грамофон, събирали не само децата, но и възрастните на мегдана, свирили и играели всички. Хващали се всички средно възрастни, а само с белите бради стояли настрана и наблюдавали весело хорото. Освен хорà да научат и ръченици. Па по случай празници, каквито са двата байряма, добре е да се устройват вечеринки, дето на сцена да играят ученици хорà и ръченици. Децата след някоя година стават вече младежи и след десет години вече напълно ще е изменен и ликът, и душата на българомохамеданина. По това бихме говорили подробно, а така също и за други работи, когато се видим лятоска, та дано се възприеме нова и по-специална програма за българомохамеданските училища.

16. Изпрати ми един устав на вашата Софийска родопска културна дружба. Искам да го имам като образец. Понеже може и тук да образуваме българомохамеданска културна дружба, в която да влязат и някои наши. Такава идея е възникнала у мен, па и у някои посъбудени българомохамедани. Смятам, че би изиграла голяма роля по възраждането им. Ще наредим да се получава някое списание от Босна за живота и възраждането на сърбите мохамедани, ще получаваме и тукашни вестници и списания, ще се събираме да четем и главно ще устройваме битови вечеринки, със строга тенденция — българизиране родопските българомохамедани. Въобще ако обичаш, обади ми се по тоя въпрос.

17. Пращам ти две снимки, едната на „артистите" и другата на декламаторите. Дано може да ги клишираш в идущия брой, и то по възможност по-ясно и уголемено. Дай и общи информации по тая вечеринка, както вече ти писах, и добре ще е да изкараш от тоя брой повече и да ми пратиш 15—20 броя да раздам тук-там по околията.

18. Време нямам, па и средства нямам, да пратя информации и снимки и в другите вестници. Затова те моля дай от твое име на по-важните софийски списания и вестници информации, например сега се издава сп. „Славянска беседа", „Завети" и др. Дай непременно и в Илюстр. седмица. Същевременно добре е да пратиш снимки и сведения в някое сръбско мохамеданско или не списание. Накрай ще трябва и да се следят всички вестници и списания, понеже, както се научавам, и ми искаха някои информации, то ще има дописки и от други лица. Та всичко писано да може да се проследи и съобщи след време где и какво е писано.

19. Всеки случай в живота на българомохамеданите днес стават исторически събития. Дано не се провали или опорочи от наши грубияни и лукави фактори това народополезно дело. Аз лично се старая да бъда много тактичен и в никой случай не искам да изпъквам, а всичко да си изхожда от самите помаци. Например по репетициите и устройството аз привидно съм се държал резервно, та винаги са дохождали от тях да ме молят и кандардисват[33] да отида[34]. Аз пък много кандардисване не щях, та впечатлението у старите е, че не ние българите сме нещо виновни за това пробуждане, никой ни най-малко не клейми от тях, но те сами виждат, че тая модерна работа си е на техните младежи. След вечеринката пък почна да се говори и за мене, поздравляват ме и пр., затова пък у някои минали ве-

[33] Придумват.
[34] Следват няколко зачеркнати думи.

личия в тукашния обществен живот се е явила завист, та мъчат да ме уязвяват. Нали знаеш, ахъчелебийски нрави!. . .

20. Какво стана с онова момче от Текир,[35] подофицера българомохамеданче Османов, за когото говорихме и ти бях писал. Дали ще се настани нейде? Той ще е великолепен подофицер по гарнизоните във вътрешността! Ние трябва да установим нова политика с тях, помаците. Те не са годни още за по-големи длъжности, но дето може, като разсилни или писари, може да се настаняват. С това до голяма степен ще се привлекат. Но все пак трябва да сме предпазливи и не безогледни. Сега доста момчета следват в Пловдив и другаде, та скоро ще излязат и учители от тяхната среда. Но дано можем да привлечем да следват и някои техни момичета. Аз вярвам, че ще успеем! ! !

Изказвам на теб, а чрез тебе на цялата тамошна родопска дружба, моите сърдечни съболезнования за ранната смърт на Тома Садукей.[36] Той беше най-даровитият от родопските братя по перо. Не се познавахме много с него, но като четох некролога, почувствувах такава сърдечна мъка, като че загубих един от най-близките ми хора. Той е голяма загуба за младата родопска белетристика. Добре ще е да се намери начин и средство да се издадат в отделен том неговите фейлетони, които ще са гордост за родопската книжовност.

22. Виж колко дълго писмо ти писах, сигур се отекчи, доде да го прочетеш. Но прощавай. Толкова много работи се намират да ти пиша, че и сам, ако си прочета писмото, ще видя, че само една малка част съм ти писал. Дано можем през пролетта да се видим в Пловдив (по панаира), за да говорим подробно по много още работи, за които всичко не може да се пише.

23. Искам да се снабдя непременно с първите шест книжки от библиотека „Д-р. Ив. Селимински“, издание на Министерството на просветата през 1904 до 1907, или 8 година. Имам последните от 7-ма нататък. Ако може, провери в Министерството биха ли ми ги дали, с пари или без пари. Ако ги няма в Министерството, къде ли могат да се намерят?

24. Ако ще ми пишеш нещо по това писмо, достатъчно е само да споменаваш „по пункт. . .“ Аз имам копие, та лесно ще се справя.

С най-сърдечни поздрави и благопожелания

твой Петър Ан. Маринов

НБКМ. БИА, ф. 284.

4

Писмо на Петър Маринов до Христо Караманджуков. Изпраща снимка на Ариф Бейски. В Смолян на българохристиянската битова вечеринка присъствували и много българомохамедани с жените си. Иска устав на Софийската родопска културна дружба за образец.

---

[35] С. Сивино, Смолянски окръг.

[36] Тома Стоянов Попратилов, роден на 21. X. 1892 г. в Райково. Автор на хубави разкази и фейлетони из родопския бит. Известен кооперативен деятел и общественик, починал в София на 21. II. 1937 г.

1937 март 11

Др. г. Караманджуков ,

Пращам ти исканата снимка на Ариф Бейски. Тя е малко бледа, та виж дали ще ти влезе в работа. Дай информации по тая вечеринка, както намериш за добре.

И сред българохристияните в Смолян се забелязва известно битово раздвижване. Завчера дадохме и българохристиянска битова вечеринка. Присъствуваха и много българомохамедани с жените си. Значи има изгледи наистина да се заживее един съвместен културен живот между нас и помаците. Нашенската вечеринка бе изнесена сравнително по-слабо от помашката. То се дължеше на слабата организация от страна на женското дружество, което бе поело инициативата. Аз бях ангажиран само в постановката на пиесата. Даде се една моя работа, публикувана в п. „Род. преглед"— „Родопска попрелка". Салонът и сцената бяха декорирани в родопски стил. Пращам ти и една снимка на артистите от пиесата, а така също и на членки от женското благотворително дружество, та ако намираш за уместно, клиширай я в един от следващите броеве. Има изгледи и тук да се установи традиция всяка зима да се дават битови вечери — една българомохамеданска и една българохристиянска. Общо е задоволството и настроението от тия вечери. Само малкият кръжок около тукашния в-к „Хоро"[37] отрича значението на битовите работи, но това е от техните тежнения наляво. Гражданството не им хваща кусур, понеже ги знае.

Добре ще е обаче това увлечение към народния бит да се постави в известни релси. Затова ще те моля, изпрати ми един устав, препис копие или печатан формуляр на вашата софийска културна дружба, за да ми служи за образец. Има желание у много по-събудени тукашни граждани, даже и у българомохамеданите, да образуваме културна дружба и в нашия град. Целта ѝ ще е да се държи връзка с миналото и се устройват битови утра и вечеринки. Да видим какво ще предпише уставът.

Прочее очаквам.

Тая снимка от нашата седянка, дето съм аз в средата с кавал, моля да ми върнеш, след като си послужиш. Или ако не ще се клишира, то ми я върни веднага, понеже друг екземпляр нямам.

Ако обичаш, обади ми се по-подробно по онзиденшното дълго писмо.

Поздрави на всички ви в къщи.

Петър Ан. Маринов

НБКМ, БИА, фонд 284.

---

[37] „Хоро" — прогресивен родопски вестник, издаван в Смолян от 1. I. 1936 до 10. III. 1937 г. Излезли са 25 броя. Отговорни редактори — първоначално Райчо Гаврилов от Смолян, учител, а след него Райчо Даскалов от същия град, кооперативен деятел. Те двамата считали българомохамеданския въпрос за чисто икономически и социален, а не просветен.

5

Писмо на Юсеин Адемов Бейски до Христо Караманджуков

1937 май 2

Хюсеин Ад. Бейски
колониал и брашнарство[38]

Ув. Г-н Караманджуков,
Ч. В. Хр[39]

Ви пожелавам добро здраве и приятно прекарване светлите празници.

По нашия дружествен въпрос, за който говорихме обширно, мога да Ви се похваля, че вървят добре и след някой ден ще го основем и за всичко ще Ви уведомим.

Относно нашата работа при Минист. на вътр. работи за освобождаване квартала ни № 47 трябва да си спомните, че вие ме задължихте да ви съобща нумера на преписката, обаче е изгубена, но може да я намерите при главния началник на Бюджето-контр. отделение г-н Свирачев, който я познава добре, и той ще я докладва на г-н министра. Също я познава и г-н Никифоров.

Моля при всяка възможност погрижете се, за да я подбутните за по-скорошно свършване и в наша полза. Аз вярвам, че Вие ще опишете най-добре тук положението наше, пък така също и за определената цел окол. управление, като познавате, че окол. управление си има свое държавно здание вън от този квартал и Вашата дума ще хване място.

Надявайки се на Вашите големи за нас услуги, че оставяме да чакаме добрия и в наша полза резултат от Вас в най-скоро време.

Приеми най-сърдечните ми братски поздрави от мен и сина ми. Оставам с почитания

Ю. Бейски

НБКМ, БИА, ф. 284, арх. ед. 53, л. 1—2

6

Учредителен протокол на българомохамеданската културно-просветна и благотворителна дружба „Родина" в Смолян

Учредителен протокол

гр. Смолян, 3 май 1937 година[40]

Първата проява на културно пробуждане и народностно възраждане, която направиха българомохамеданите в гр. Смолян през м. февруари 1937 г., се разрази и узря в едно общо и единодушно решение и идея: — да

[38] Печатна бланка.
[39] Честито възкресение Христово.
[40] Протоколът се пази в Окръжния държавен архив в Смолян

се основе една българомохамеданска културно-просветна дружба, която в бъдеще да ръководи работата в това духовно възрастване и повдигане народностното чувство на среднородопските българомохамедани. За целта е изготвен и специален устав, за обсъждането и приемането на който днес 3 май 1937 г. се събрахме долуизброените членове българи мохамедани и християни в салона на местното читалище „Христо Ботев“. На това учредително събрание присъствуват: Юсеин Бейски, Ахмед С. Хусков,[41] Смаил Джелалов[42], Мехмед Ишарлиев[43], Зюйди Челебиев[44], Осман Ходжажиков[45], Хасан Шехов[46], Юсеин Челебиев[47], Незиф М. Речников[48], Хасан Фисенски[49], Салих Узунов[50], Адил Ходжажиков[51], Сюлейман Фисенски[52], Ахмед М. Куцев[53], Исеин К. Якупов[54], Салих Ходжажиков[55], Салих Бошнаков[56], Исен Байрямов[57], Ариф Юс. Бейски, Тодор Г. Петров[58], Петър Ан. Маринов.

За председател на събранието се избра най-старият присъствуващ местен първенец и общественик г. Юс. Бейски, който зае определеното му място и откри заседанието с няколко думи, като прикани към взаимна сплотеност, осъзнаване народностно като българи присъстващите.

Ръководителят на досегашната културна дружба г. Петър Ан. Маринов даде кратък доклад за досегашната дейност и прочете държаните протоколи, в които е изразен духът и възрожденското настроение на групата.

След това се пристъпи към четене член по член на устава, който се прие безусловно и единодушно от всички.

Всички присъствуващи на брой[59] се записаха редовни действителни членове. Същите са и основателите на културно-просветната дружба

[41] Ахмед Сюлейманов Хусков (Александър Мазаров) — буден българин мохамеданин с душа на артист, голям песнопоец, без определено занятие. Занимавал се с дребни търговски сделки. Известно време работил на държавна служба.

[42] Смаил Джелалов — работник.

[43] Мехмед Ишерлиев (Чавдар Ишерлиев) — един от най-дейните членове на дружбата. Изпаднал земеделски стопанин.

[44] Зюйди Челебиев, работник.

[45] Осман Ходжажиков, работник.

[46] Хасан Шехов (Любен Асенов), работник.

[47] Юсеин Челебиев, работник.

[48] Незиф Речников (Зефир Речников), работник.

[49] Хасан Фисински, работник.

[50] Салих Узунов (Невен Узунов), работник.

[51] Адил Ходжажиков, работник.

[52] Сюлейман Фисински (Симеон Минчев Фисински), тютюнев работник, после партизанин, загинал на 4. IX. 1944 г. в местността „Милеви скали“ в околността на Велинград.

[53] Ахмед М. Куцев, работник.

[54] Юсеин К. Якупов (Чавдар Славянов), ученик, автор на първите поетични възрожденски българомохамедански творби: „Ний“, „Там“ и др., печатани в сп. „Родопа“ и сборник „Родина“ и изпълнявани на вечеринките в Смолян. Понастоящем лекар — д-р Юри Якупов в Медицинския факултет в Пловдив.

[55] Салих Ходжажиков (Слави Хаджиев), работник

[56] Салих Бошков, работник.

[57] Исен Байрямов, работник.

[58] Тодор Петров, учител.

[59] Непопълнено в оригинала.

Реши се името на дружбата да бъде „Родина“, а патронният ѝ празник да бъде всяка година на Гергьовден, когато ще се устройва и подходящо тържество.

Събранието избра с явно гласоподаване и абсолютно мнозинство за настоятелство на дружбата: Ариф Юс. Бейски, Адил Ходжаджиков, Петър Ан. Маринов, М. Ишерлиев и Юс. Челебиев и за подгласници Осман Ходжаджиков и Зюйди Челебиев, а за надзорна комисия; д-р Г. Григоров, Смаил Джелалов и А. Ахм. Куцев. Те се конституираха, както следва:

Настоятелство: председател: Ариф Ю. Бейски
подпредседател: Адил Ходжажиков
секретар-касиер: Петър Ан. Маринов

съветници:
Мехмед Ишерлиев и
Исен Челебиев

Надзорна комисия: председател: д-р Г. Григоров[60]
членове: Смаил Джелалов
Ахм. М. Куцев

Подписаха се в края 3 екземпляар от устава, приготви се в 3 екземпляра необходимият адресен списък за избраните членове в настоятелството и надзорната комисия, които ведно с тоя протокол да се изпратят по надлежния ред за утвърждение.

Пред вид големите морални услуги, въздействия и даване отличен пример за възраждане на българомохамеданите от страна на местния първенец г. Юсеин Бейски общото събрание, ценейки тия му морални жертви, които ще служат за пример на идните поколения, единодушно се реши: провъзгласява се за почетен председател на дружбата г. Юсеин Бейски, което да му се съобщи писмено.

За всичко гореизложено се състави настоящият протокол:

Председател: А. Ю. Бейски
Настоятелство:
Председател: Бейски
Подпредседател: А. Ходжажиков
Секретар-касиер:
Съветници: 1. М. Ишерлиев
2. Юс. Челебиев
Надзорна комисия:
Председател:
Членове: 1. Смаил Джелалов
2. А. М. Куцев

---

[60] Д-р Г. Григоров, лекар.

Присъствуващи: Асан С. Фисенски
С. Еминев [Фисенски]
А. С. Хусков
Ас. Шехов
Н. Речников
С. Узунов
С. Бошнаков
Зюди Челебиев
О. Асанов
Юс. Якупов
Сал. Мехмедов
Т. Петров
Исен Байрямов

ОДА, Смолян, ф. 26 к, арх. ед. 1—3, оп. № 1.

7

Устав[61] на Българомохамеданската културно-просветна и благотворителна дружба „Родина" в Смолян[62]

Чл. 1. Българите от мохамеданско вероизповедение в гр. Смолян основават културно-просветна и благотворителна дружба под име „Р о д и н а".

Чл. 2. Целта на дружбата е:

а) да работи за взаимно опознаване, сближение и подпомагане между българите мохамедани и българите християни в Родопската област;

б) да събужда и развива народностното чувство у българите от мохамеданско вероизповедание;

в) да работи за религиозно-нравственото преуспяване на същите;

г) да подпомага всички инициативи, които целят културното, просветното и народностно издигане на българите мохамедани от двата пола, и да култивира у тях любов към род и държава;

д) да ги пази от всякакви външни пропаганди и инородни внушения и въздействия:

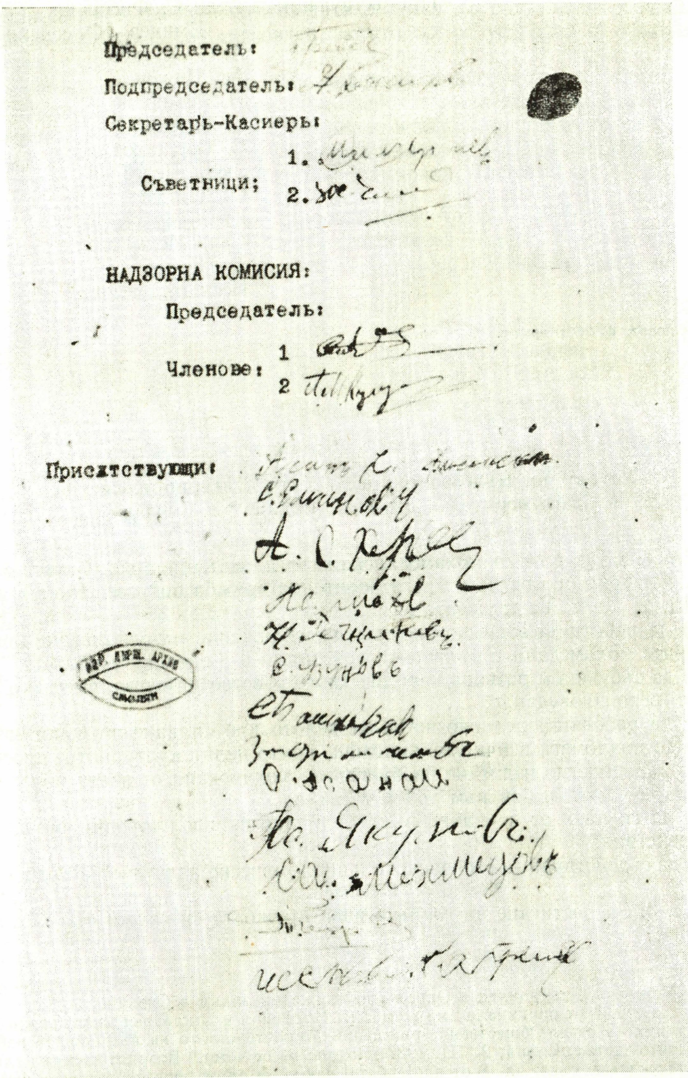
е) да съдейства за стопанското и икономическо издигане на Родопския край.

Чл. 3. За постигане на горните цели дружбата си служи със следните средства:

---

[61] Уставът се съхранява в Окръжния държавен архив в Смолян.

[62] На стр. 1 от оригинала има щемпъл: „Проверил и докладвал за утвърждение. За началник на отдел Обществени грижи при Министерството на вътрешните работи и народното здраве. София, 2. III. 1937 (Подпис не се чете)." Вторият щемпъл гласи: „Преутвърждавам съгл. чл. 8 от нар[едбата] закон за държ. надзор върху друж[ествата] и сдружаванията. За министър на вътрешните работи и народното здраве (подпис не се чете). 2. III. 1939. № 1399. 2. III. 1939 г."

Прѣдседатель:

Подпредседатель:

Секретаръ-Касиеръ:

Съветници; 1.
2.

НАДЗОРНА КОМИСИЯ:

Председатель:

Членове: 1
2

Присѫтствуващи:

Последната страница от оригиналния устав на дружба „Родина“ в Смолян с подписите на настоятелството и на надзорната комисия (към док. № 6)

а) устройва срещи, вечеринки, представления, беседи, сказки, четения, изложби и др.;

б) откупва и издава книги и др. печатни издания с подходящо съдържание за проучване миналото и настоящето на Родопската област;

в) бди за строго придържане към религиозните догми на мюсюлманството и Корана, който трябва да стане разбираем за мъжете, жените и децата;

г) дава помощи на нуждаещите се членове, бедни, но народностно пробудени и осъзнати българи мохамедани, а така също на молитвени домове, намиращи се в крайна нужда;

д) стреми се да изкоренява всичко небългарско в духа и живота на българите мохамедани и мохамеданки, като чисти чуждиците в нравите, обичаите, навиците, облеклото, езика и бита, които ги отделят и пречат за общото сближение, единение и братство между българите мохамедани и българите християни;

е) изучава и популяризира всичко българско в Родопската област;

ж) съдействува за образуване и други подобни дружби в съседните българомохамедански селища;

з) влиза във връзка с всички културни дружби в царството, които работят за Родопския край и търсят съдействието им в духа на настоящия устав.

Чл. 4. Редовен член на дружбата може да бъде всеки българин мохамеданин или християнин, живущ в гр. Смолян или в околните селища, гдето няма образувана подобна дружба, който милее за доброто преуспяване на Родопския край и има присърце сближението и побратимяването между българите мохамедани и българите християни.

Жените също могат да бъдат членки на дружбата в отделна секция при нея.

Членовете се делят на действителни, спомагателни и почетни.

Чл. 5. Действителен член може да бъде всеки, който има граждански и политически права и е културно пробуден и осъзнат народностно българин, а така също приема безусловно целите на дружбата и ревностно работи за постигането им.

Чл. 6. Спомагателен член може да бъде всеки, който споделя целите на дружбата и ги подпомага морално и материално. След най-малко едногодишно членуване спомагателните членове могат да поискат писмено да станат действителни членове.

Чл. 7. Почетен член може да бъде всеки, който прояви и допринесе особени заслуги по пробуждане народностно българите от мохамеданско вероизповедание или пък внесе помощ най-малко 5000 лв.

Чл. 8. Основателите на дружбата са и първите действителни членове. След това действителни членове се приемат от настоятелството въз основа писмено заявление от тях и по препоръка на двама действителни членове, което се потвърждава от годишното събрание.

Спомагателни членове се признават за такива от настоятелството и се записват в списъка на спомагателните членове.

Почетните членове се провъзгласяват от общото годишно събрание по предложение на настоятелството. Те се освобождават от членски внос.

Чл. 9. Членският внос е 1 лев месечно.

Чл. 10. Ако някой член не се подчинява на този устав, спъва работата на дружбата и се уличи в поведение, несъобразно с целите му, след увещания от настоятелството, се изключва от дружбата. Недоволните могат да обжалват решението пред общото годишно събрание. Неплатилите членския си внос за една година се считат доброволно напуснали.

Чл. 11. Общото редовно годишно събрание на действителните членове на дружбата се свиква един път в годината — на 8 ноември — Димитровден, а извънредно, когато стане нужда. Събранията са законни, ако в определения час присъстват повече от половината редовни членове. Един час след определеното за начало на събранието време то се смята за законно, колкото и членове да присъстват. Решенията се вземат с мнозинство. Събранията се ръководят от председателя на настоятелството.

Чл. 12. Дружбата се ръководи от петчленно настоятелство и трима подгласници, избрани с тайно гласоподаване от общото събрание, пред което е и отговорно. Настоятелството си разпределя длъжностите: председател, подпредседател, секретар-касиер и двама съветници.

Секретар-касиерът води списъка на членовете, книгите: квитанционна, приходо-разходна и протоколна.

Сумите са държат на олихвяване в кредитно учреждение според решението на настоятелството.

Чл. 13. Настоятелството всяка година се обновява, като първата година излизат двама по жребие, а втората останалите трима и вместо тях периодически се избират нужното число членове.

Чл. 14. Общото годишно събрание избира за една година тричленна надзорна комисия, която проверява делата и сметките на настоятелството. При нужда тя може да свика извънредни общи събрания, ако след предварителна писмена покана настоятелството откаже да стори това.

Извънредно общо събрание се свиква по предложение на една трета от членовете.

Чл. 15. Приходите на дружбата са: от членски внос, от сказки, вечеринки, забави, доброволни пожертвувания, помощи от учреждения и лица, дружества, кооперации, лотарии, томболи и разни.

Чл. 16. Празникът на дружбата е всяка година на Гергьовден.

Чл. 17. Дружбата има кръгъл печат с надпис: „Българомохамеданска културно-просветна и благотворителна дружба", а в средата „Р о д и н а" „гр. Смолян, 1937."

Чл. 18. Уставът се изменя само от общите събрания с мнозинство две трети от присъстващите.

Чл. 19. Целта на дружбата е неизменима.

Чл. 20. Ако членовете на дружбата останат по-малко от седем души, дружбата се разтурва, а архивата и средствата се предават на местното читалище „Христо Ботев".

Настоящият устав е приет от учредителното събрание, състояло се на 3 май 1937 г. в гр. Смолян.

ОДА, Смолян, ф. 26к, арх. ед. 1—3, оп. 1.

8

Писмо на Ариф Бейски до Христо Қараманджуков за явяване на изпит като частен ученик. Изпраща поздрави от цялата група

1937 юни 9

П. Г. Қараманджуков,

Вчера се разговарях по телефона с Пловдив и разбрах, че съм пропуснал срока за частните изпити и сега се уясни значението на вашата телеграма. Директорът на райковската гимназия ми каза, че изпитите ще почнат от 27. VI до 8. VII, а пък те били от 27. V— 8.VI и за всичко това можем само да съжаляваме. Добре ще е да ми съобщите дали ще мога да се явя на есен или ще трябва да чакам на другата година.

С почит: А. Бейски

Много здраве от г-н Петър Маринов и от цялата група.

А.

НБКМ, БИА, ф. 284, ар. ед. 52, Отворена картичка с пощенско клеймо: Смолян, 10. VI. 1937 г..

9

Писмо на Петър Ан. Маринов до Христо Қараманджуков. Завършил пиесата „Възрожденци“. Движението се разраства. Има много желаещи да станат членове на дружба „Родина“

1937 юни 9

Др. г-н Қараманджуков,

Материалите и ферманът за „Ахъчелеби“ като че се забравиха. Ако смяташ, че са от значение за нашата история, дай им място [в] идния брой, та да се свърши работата.

А по отношение подлистника „Смърт“[63] смятам, че ще е добре да го разпределиш още сега тъй, че до края на годишнината да свърши. А гледам, че има още четири броя да излизат, а остава близо половината. С тоя подлистник свършвам с описанието на обичаите и ако смяташ, че е хубаво

[63] „Смърт“ — описание на среднородопски обичаи по умирането, погребението и отрядането (обреди в памет на починалия) на човека, автор Петър Ан. Маринов, печатано в сп. „Родопа“, г. XVI, 1937, кн. 1—10.

да се изнасят работи в диалогична форма на местен диалект, като материали за родопски вечеринки, то бих те поддържал с такива за много още години. Сега току свърших една пиеса из живота на българомохамеданите с предназначение идната зима да се даде тук. Тя е със строго възрожденска тенденция и идея и самото ѝ заглавие турих „Возрожденци“[64]. Третира се въпросът по трагедията на младите, които се стремят да живеят по-съвременно, но старите им пречат, а така също и трагедията на едно семейство, което е бягало до Анадола, но не можло да изтрае и се е върнало в родните балкани.

Нашето движение тук върви и се разраства. Има много желаещи да станат членове и ние чакаме да се върне уставът ни утвърден и ще започнем по-усилена работа, колкото всичко това и да не е по волята на старите. Подробно по духа и настроението по тоя въпрос писах надълго до генерал Каишев, който трябва да е получил вече писмото ми. То е донейде поверително, но му писах, че може да го съобщи само на тебе. Не зная защо той ми поиска да му отговоря по тия въпроси до 10 того, и аз навреме му отговорих. Сигур ще имате там някаква конференция за каквато ми спомена в последното си писмо. Всеки случай имай пред вид, че положението тук е малко по-иначе и условията се малко по-трудни, отколкото се смята в София. Ние трябва да работим бавно, но сигурно. Разочарование няма у никого, но сега през лятото е мъртъв сезон, повечето момчета са по безработните групи и са пръснати, та усилена работа ни предстои през есента.

Бейски ще дойде в Пловдив към 20 юни и според правилника и наредбите ще се яви за IV клас на изпит. Не можах да разбера защо в телеграмата ми пишеш, че „Бейски не дошъл“. Нужно ли беше това и да не се провалява нещо неговата работа? Той ще бъде заедно с ги назиста Якупов,[65] който всеки ден ще го подготовлява по изпитите.

Нещо ново из нашия край засега няма. Очакваме лятото и да се върнат тукашните ученици, студенти и интелегенция за летуване. Дано имаш повече свободно време да се видим и разговаряме и чертаем някои работи по бъдещето.

Със сърдечен поздрав на всички ви

Петър А. Маринов

НБКМ, БИА, ф. 284. Оригиналът на пишеща машина.

10

Ръкопис на статия[66] от Ариф Юсеинов Бейски, председател на първата основана дружба „Родопа“ в Смолян

Към братята мохамедани

Искам да обърна внимание на моите *съверци* българите от мохамеданско вероизповедание върху *инициативите*, подбужденията и целите на нашата

---

[64] „Възрожденци“ — битова пиеса из живота на среднородопските българи с мохамеданска вяра, автор Петър Ан. Маринов, печатана в сп. „Родопа“, г. XVII, 1938, кн. 1—7.

[65] За Исеин Якупов вж. бел. 14 към док. 6

[66] Статията отпечатана с малки изменения в сп. „Родопа“, кн.7 от 1.VII.1937 г. Поправките от редактора. Допълнителната бележка до редактора написана на същия лист.

културно-просветна група. На всички вече е известно крачката напред, която направихме, като устроихме през миналата зима битова вечеринка. За нея *пресата* и обществото се изказа възторжено, за което им безкрайно благодарим. Това особено ни окрилява да вървим напред. *Нашата досегашна инициатива беше* да скъсаме връзките си с миналия духовен мрак и невежество и да поведем народа към нови стремежи и нови идеали. И ние *ще останем* верни на *тая инициатива*. Достатъчно сме тънели в забвение. Дошло е време и ние да се покажем на света, че сме чада на тая държава и членове на славянския род.

Подбужденията ни са били пък и сега са да разсеем едно вековно заблуждение. Мнозина са ни смятали, пък и *и ние самите от невежество и досега ние сме се*[67] и сега ни смятат за турци само за това, *че* по вяра сме мохамедани. От друга страна пък, самите турци са гледали в миналото и гледат ни и сега като *на* елемент, несроден тем по кръв. Но кръвта *вода не става*[68] и расата не се изменя. Ние може да сме мохамедани, но по кръв сме чисти българи и това трябва всеки добре да знае. Религията си е религия, но тя няма нищо общо с нашата народност. Ние трябва да бъдем правоверни мюсюлмани, но преди всичко трябва да знаем, че сме *прави* българи, защото говорим български език, пеем български песни, отечеството ни е България и в жилите ни тече българска кръв. Не бива да се самозаблуждаваме и самоизлъгваме в своето народностно чувство. Дошло е време с *радост и трепет* да се освободим от досегашния мрак, да не се срамуваме да се наречеме такива, каквито сме *истински*, и да се присъединим към своя правоизточник България и славянството. И колкото по-скоро стане това, толкова е по-добре за нас *и държавата*.

За тая цел ние се сгрупирахме и учредихме културно-просветна дружба, която нарекохме „Родина", *и там* ще работим чрез култура и просвета *към* народностно възраждане.

Прочее напред!

А. Бейски[69]

Г-н Караманджуков,

Ако обичате, дайте място на горната дописка в „Родопа". В бъдеще ще се старая да ви давам сведения и информации по просветната работа между нашите съверници според времето и случая.

С поздрав: Бейски

Моля ускорете работата в министерството по моите изпити

С. /ъщият/

НБКМ, БИА, ф. 284, арх. ед. 52, л. 1—2.

---

[67] Подчертаното е зачеркнато от автора на статията.
[68] Подчертаните думи зачеркнати от автора.
[68] Подчертаните думи в статията с изключение тези по заб. 2 и 3 са зачеркнати от редактора на сп. „Родопа".

11

Писмо на Петър Ан. Маринов до Христо Карамандж
ýков. В с. Богутево била намерена славянска книга, написана от последния тамошен свещеник Евгений. Уставът на дружба „Родина“ върнат утвърден.

1937 юли 22

Др. Карамандж
ýков,

Доста време мина, откак не сме се обаждали. Смятах, че ще дойдеш насам, но досега няма никакви сведения за теб из тукашните села. Предполагам, че все ще дойдеш, но към другия месец. Научих за една интересна работа, по повод на която искам да ти пиша. А именно. В с. Богутево била намерена една славянска книга в един стар дувар, написана на славянски от последния тамошен свещеник Евгений. Тя била летопис по изтурчването подобно на Поп Методиевия.[70] Тоя, който я намерил, бил е донел преди 2—3 месеца в София и я предал в музея, отдето му дали били десетина хиляди лева.[71] Всичко това, ако е вярно, е интересно и важно както за нас родопчани, за нашата история, но и за целия български народ. Ти се познаваш с всички видни лица в музеите, заинтересувай се и виж как стои работата, истина ли е това, какво и що представлява тая книга. Добре ще е и необходимо даже, да се публикува тя. Родопският край е още много малко проучен. Тия дни четох кн. III „Изв. бълг. Геогр. д-во“ за пътуването на Пол Люсак. С впечатление съм, че е минал през Югово, Пашалийца, Кал[ъч] борун, Дели-Брахомица, Рожен, Пашмакли и нататък, а не през Персенк. Описанието по това пътуване може да ти пратя по-нататък. Също бих ти пращал и други исторически материали, но ще стане много моето име в „Родопа“ и без туй, както казваш, била претрупана с материали. Уставът на дружбата се върна утвърден. Като дойдеш, ще ти дам копия от учредителните книжа. Тия дни се „орущисвам“ с пиесата „Възрожденци“, та да видим каква ще ѝ е съдбата. Приготвих и друга из нашия бит с предназначение за родопски вечеринки.

Сърдечен поздрав: Петър А. Маринов

НБКМ, БИА, ф. 284, Отворена картичка с пощенско клеймо гр. Смолян 21. VII, 1937 г.

12

Писмо на Петър Ан. Маринов до Христо Карамандж
ýков относно гостуване на българи мохамедани от Смолян в Пловдив и София. Напоследък нещата се оплели — един прави, други развалят

---

[70] Летопис на поп Методий Драгинов от с. Корова, Чепинско (Велинградско), от времето на помохамеданчването на тамошните българи.

[71] Досега не е известно нищо повече за тази книга.

1937 август 27

Др. г. Караманджуков,

То се видя, че няма да се видим това лято. Получих картичката навреме, но предполагах, че ще наминеш насам, та затова не се обадих. По отношение гостуването на тукашните българи мохамедани до Пловдив и София, както ми пишеш, да се устрои през месец септември, намирам за много рано. То ще е много ефектно това да стане през зимата през февруари, тогава са те най-свободни, пък ще сме ликвидирали с втората си вечеринка, която може евентуално да повторим и в Пловдив, и в София, та да изкараме поне пътните. Сега и да захванем приготовления, не ще успеем много, понеже почти всички са по безработните групи на работа или пък са заети с най-усилена полска работа. А добре ще е, когато се дойде там, да си покажат и изкуството, да представят нещо, пък и да изпеят една песен по радиото и пр. Дано дотогава поне аз да мога да дойда до София да поуговорим някои работи, а и напоследък са се доста оплели нещата — един прави, други развалят; такава е нашата действителност. Да се пробудят помаците е много трудно, даже ако не срещат пречки, а ако пък и пречки има, то значи, че през иглени уши ще трябва да минат. Но ще гоним малкото, а многото, когато дойде.

Съобщи ми нещо по оная книга от Богутево в музея. Аз още нищо не знам, а оттука дават уверения, че наистина има такава книга.

Сърд. поздрав: Петър Ан. Маринов

Тия дни ти се изпратиха писма от тукашния гимназист Исеин Якупов,[72] които вярвам да си получил. Дано се нареди и неговата работа.

Същи

НБКМ, БИА, ф. 284. Отворено писмо с пощенско клеймо гр. Смолян, 27. VIII. 1937 г.

13

Писмо от българомохамеданската културнопросветна дружба „Родина“— Смолян до министъра на Народното просвещение — София. Дружбата се стреми да привлече за обща задружна работа старите българи мохамедани, но приобщаването им се затруднява поради това, че се забавя назначаването на учители по коран. Настоява се да се ускори назначаването им

---

[72] За Исеин Якупов вж. бел. 14 към док. № 6

Българомохамеданска
Културно-просветна и
Благотворителна дружба
„Родина"
№ 5
22. XII. 1937 г.
г. Смолян

До Господин Министра
на Народното просвещение
в гр. София

Господин Министре,

Близо от година как се основа нашето културно-просветно сдружение, целите и задачите на което са да се грижи за културното пробуждане и народностно осъзнаване на родопските българомохамедани. Целейки това, дружбата се стреми да не влиза в разрез със старите мохамедани, свидетели на една минала епоха, а, напротив, мъчи се да привлече и тях за обща задружна работа. Сред старите обаче от няколко месеца се носи упорита мълва, какво дружбата ни е с намерение да отслабва вярата и довежда младежите до едно атеистично разбиране, като се смята, че неин актив е забавянето досега да се назначат учители по коран в околията. Уверенията ни, че това е невярно и че, напротив, една от целите на дружбата е да се грижи и за правилното изпълнение на мохамеданските религиозни обичаи, нищо не помагат. И ние се намираме в едно неловко положение, въпреки че сме абсолютно непричастни в съображенията на Министерството да не назначава още такива учители. Дължим да добавим, че ние сега сме в начален и организационен период да вербуваме привърженици към нашата дружба и членове на нашата културна дружба, която ще играе важна роля за народностното осъзнаване на родопските мохамедани, и като преценяваме тъй положението, и като смятаме, че всяко по-нататъшно бавене назначението на въпросните учители се отразява гибелно за подетото дело, затова найпочтително молим, Господин министре, да се ускори назначението на учителите по коран, които да заемат местата си по възможност в най-скоро време.

Като сме уверени, че молбата ни ще бъде чута, оставаме с отлично почитание

Председател: А. Бейски
Секретар-касиер: Петър Маринов
Членове: 1. М. Ишерлиев
2. Юс. Челебиев

НБКМ, БИА, ф. 284,

14

Писмо на Петър Ан. Маринов до Христо Караманджуков. За отбиване атаките на старите, че дружба „Родина“ е атеистична, ръководството на дружбата изпратило изложение до министерството. Предстоят вечеринки в селищата Смилян, Арда и Могилица

1937 декември 24.

Др. г. Караманджуков,

За да отбием атаките от старите, че дружбата ни е атеистична, направихме това изложение до министерството. Ако намериш за нужно и ако още не е свършена работата — не са пратени заповедите, подай го. Това изложение ще се прочете от мюфтията днес и в джамията, да се увери народът, че ние съдействуваме, а не пречим за религията им.

Пращам и речта на полк. Янчев.[73]

Питай Сашо, ако не е дал писмото на Страшимирови, да го прати там.

Друго особено няма. В неделя ще дадем вечеринка в Смилян, в понеделник в Арда и вторник в Тозбурун. Ако успеем в Тозбурун, е равнозначуще да „превземем кальо“[74].

С привет: П. Маринов

Докладът[75] на дружбата е №5 от 22. XII. 1937 г. до Министерството на просветата за назначение на учители за коран.

Подадено на 3. I. 1938 г.

НБКМ, БИА, ф. 284,

15

Писмо на Мехмед Салихов Дервишев[76] — с. Търън, Смолянски окръг, до Христо Караманджуков. Читалището в с. Търън се снабдило с радио. Ще бъде ли поместен в сп. „Родопа“ изпратеният от него материал за с. Търън

---

[73] Командирът на гарнизона в Смолян подполк. Янчев произнесъл реч на българо-мохамеданската вечеринка на 5. XII. 1937 г. по случай рамазан-байрам. Речта е обнародвана в кн. 1/1938 на сп. „Родопа“.

[74] Кальо — крепост.

[75] Следващият текст е написан от Хр. Караманджуков в горния ляв ъгъл на писмото.

[76] През 1942 г. се преименува на Светослав Добрев Духовников, което име носи досега. По онова време (1938) е духовник-имам и читалищен деятел в родното си село Търън. Член на дружба „Родина“ и голям пропагандатор на родинските идеи. Заемал

1938 декември 11

Уважаеми господин Караманджуков,

Радвам се, че нашето читалище се снабди с радиоапарат, и то само за една година съществуване. Ще се чувствуваме искрени и радостни, като чуеме, че нашият голям деец и заслужил похвала да говори на студиото София за нашата скъпа Родопа.[77] С най-голямо внимание в четвъртък вечерта ще слушаме вашите думи, дано не забравите да споменете в нещо и нашето село Търън и нашето възраждане.

Ще бъдем още по-щастливи като чуем, че и нашето село не е забравено от Вас.

Моля ти се при възможност отговори ми ще бъде ли поместено описанието за нашето село Търън, [78] защото съм приготвил и друга малка (статия) и мога да я изпратя.

Приемете сега сърдечни поздрави и най-хубави благопожелания.

С поздрав: М. С. Дервишев

НБКМ, БИА, ф. 284, арх. ед. 128, л. 1. Отворена картичка с пощенско клеймо Устово, 13. XII. 1938 г.

16

Писмо на Христо Караманджуков до Мехмед Салихов Дервишев, с. Търън. Поздравлява търънци за напредъка и ги насърчава да вървят смело в борбата срещу фанатизма и простотията

1938 декември 15

Драги Дервишев,

Пиша Ви сега веднага след хубавата сказка[79] на г. Каншев[80] по радиото. Получих отворената Ви карта. Поздравлявам Вас и търънци за напредъка, който сте направили с купуването на радио. Да знаете, че с Вашата дейност не само изпълнявате един свещен дълг към народа, но Вие

е длъжността околийски мюфтия в Смолян и подпредседател на дружба „Родина" в тоя град.

[77] Предварително е известено в Родопския край за предстояща радиосказка от ген. Атанас Каишев от с. Чокманово. Вж. бел. 80 към док. № 16.

[78] С. Търън, Смолянски окръг. Описанието на това село под заглавие „Нашето село Търън", написано от Мехмед С. Дервишев, е поместено в кн. 1 от 1. I. 1939 г. на сп. „Родопа".

[79] Сказката във връзка с предстоящата на 17. XII. 1938 г. традиционна родопска среща, устроена от Родопската културна дружба в София. Отпечатана е в кн. 1 от 1. I. 1939 г. на сп. „Родопа".

[80] О. з. ген. Атанас Каишев, по онова време Смолянски народен представител. Роден на 24. VIII. 1872 г. в с. Чокманово, Смолянско. През 1891 г. завършва Военното

прославяте и търънци. Не е важно къде и как живее един човек и едно население. Аз много добре знам и търънци къде и как живеят, но няма значение това, когато търънци, младите и будни търънци, се нареждат по стъпките на младите смолянци. Знамето, което сте издигнали, е знаме за свобода, за просвета, свещено знаме за народностно свестяване. Колкото по-скоро търънци изцяло се отърват от фанатизма и простотията и си отворят очите, толкова по-скоро ще си подобрят материалното положение. Аз Ви похвалявам за Вашата доблест, за Вашата високонародна работа. Родопа и на Вас разчита, да сеете и плодите народната нива. Не се отчайвайте! Работете с всички сили. Не си жалете труда, нито слушайте кой какво Ви приказва. Борците за идеи, за щастие и просветление на другите са били всякога гонени и преследвани, но са побеждавали. Пожелавам Ви здраве, бодрост и успехи. Разстоянието, което е между Вас мохамеданите и нас християните, образувано не по ваша и наша вина, и което дели двама братя родопци, трябва да се заглади, да се премахне тая пречка, за да станем единни и силни. Блазе Ви, че се родихте и растете в една славна епоха, да бъдете и Вие един от водачите на възраждането на българите мохамедани в Родопа. Работете, проповядвайте и приобщавайте и другите към голямата идея за българско братство в Родопа. На Вас младите и пробудени млади българи мохамедани гледа днес цяла България.

Вам и на всички събудени родопци пращам сърдечни поздрави.

Копие

НБКМ, БИА, ф. 284, арх. ед. 128, л. 2.

училище. През Балканската война като началник щаба на 3/8 бригада участвува в боевете при обсадата и превземането на Одрин, където е ранен. В Първата световна война участвува като началник щаб на армия. След войната е Началник на Военната академия. През 1920 г. е освободен от военна служба и минава в запаса, след което се отдава на обществена дейност. Автор е на редица военни и други трудове, между които и на труда „Родопа планина" (1935), в който разглежда тази област от стопанско, военно и политическо гледище. Починал на 29. I. 1941 г.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Проблемна комисия за изучаване миналото,
бита и културата на населението в Родопите

РОДОПСКИ СБОРНИК

ТОМ IV

Под редакцията на акад. ХР. ХРИСТОВ, проф. П. ПЕТРОВ
и проф. СТР. ДИМИТРОВ

София · 1976

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ